

V A V E K

VATANDAŞIN VERGİSİNİ KORUMA DERNEĞİ

Ankara , Mayıs 2003

TBMM
YOLSUZLUKLARLA MÜCADELE
KOMİSYONU BAŐKANLIĐINA

Ankara

Konu : Yolsuzlukla Mücadele

Yolsuzlukla mücadele ve alınması gereken önlemler konusunda hazırladığımız raporu ekte sunuyoruz.

Saygılarımızla,

Yavuz EGE
BaŐkan

Vecdi SEVİĐ
BaŐkan Yardımcısı

1. Yolsuzluğun Tanımı

Yolsuzluğun insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek pek yanlış olmayacaktır. Yönetim erkinin kullanımı, bu erki elinde tutanlara her zaman büyük bir güç vermiş, bu erkin kendi lehlerine kullanılmasında çıkarları bulunan insanlar, gruplar her zaman var olmuş ve bu durum da yolsuzlukların ortaya çıkmasını teşvik etmiştir.

Bugüne kadar yolsuzluğun birbirinden farklı birçok tanımı yapılmıştır. Ancak her birinin eksik kaldığı bir yönü olmuştur. Çünkü yolsuzluk faaliyetleri çok değişik şekillerde gerçekleştirilmekte ve bu faaliyetlerin gözlemlenmesi çoğu zaman güç ve hatta imkansız olmaktadır.

Yolsuzluğun en çok kullanılan ve en basit tanımı **“kamu yetkisinin özel çıkarlar için kötüye kullanılması”**dır. Dünya Bankası'nın kullandığı tanım budur. Ama buradan, yolsuzluğun özel sektör faaliyetlerinde bulunmadığı sonucuna varılmamalıdır. Özellikle büyük özel teşebbüslerde, örneğin işletmeye mal ve hizmet alımı yapılırken veya işe adam alınırken yolsuzluklar yapılabilmektedir.

Öte yandan, bazen kamu yetkisinin özel çıkarlar için kullanılması söz konusu olmadan da yolsuzluklar yapılabilmektedir. Yani yolsuzluk faaliyetlerinin hepsi rüşvet verme ile sonuçlanmamaktadır. Kamu yetkisini kullanan bir siyasetçi veya bir bürokrat, bazen partisi, mensup olduğu siyasi, sosyal, dini grup, geldiği coğrafi bölge ve bu bölgedeki hemşerileri, arkadaşları, akrabaları veya ailesinin çıkarları için de yolsuzluk yapabilmektedir. Örneğin bir kamu arazisinin, tahsise yetkili bürokratin ilgili bulunduğu bir Vakfa piyasa değerinin çok altında tahsis edilmesi bürokrate özel çıkar sağlamasa bile tipik bir yolsuzluk örneğidir. Yine bir siyasetçinin, ekonomik veya sosyal hiçbir gerekliliği olmadığı halde doğduğu şehre havaalanı yaptırması, karşılığında bir rüşvet alınmamış olmakla beraber bir yolsuzluk faaliyetidir. Öte yandan, değişik ülkelerde siyasi partilerin faaliyetlerini finanse etmek için siyasilerce yolsuzluklar yapıldığı bilinen bir gerçektir.

Rüşveti hediye den ayırmak da önemlidir. Birçok olayda rüşvet, hediye adı altında gizlenebilmektedir. Rüşvette bir karşılık varken, hediye karşılıksızdır. Aralarında temel bir ayırım olsa da, bazen bu ayırımı yapmak zor olmaktadır. Ancak gerek Ülkemizde, gerekse diğer ülkelerde hediye adı altında rüşvet verildiği de bilinen bir gerçektir.

Yolsuzluk olayları değişik kategorilere ayrılabilir. Yolsuzluk;

- Bürokratik (veya “ufak”) ya da siyasi (veya “büyük”) olabilir; yani bürokratlar ya da siyasetçiler tarafından ayrı ayrı veya ortaklaşa yapılabilir.
- Rüşvet verenler açısından maliyet azaltıcı veya menfaat sağlayıcı olabilir.
- Yolsuzluk rüşvet teklif edenden veya rüşvet talep edenden kaynaklanabilir.
- Zorunlu kalınarak veya rıza ile yapılabilir.
- Merkezi hükümette veya yerel yönetimlerde olabilir.
- Öngörülebilir nitelikte olabilir veya keyfi olarak yapılabilir.
- Nakdi veya aynı bir ödeme içerebilir ya da içermeyebilir.

Bu kategoriler hemen akla gelen yolsuzluk kategorileridir. Bunlara yenileri eklenebilir.

2. Nedenleri

Yolsuzluğun nedenleri, ülkelerin gelişmişlik durumlarına, sosyal ve kültürel farklılıklarına göre ülkeden ülkeye bazı nüanslar gösterse bile bazı ana noktaları her ülkede gözlemlemek mümkündür. Yolsuzluğun genel olarak Devletin faaliyetleri ve özel olarak ise Devletin tekel ve takdir gücü ile

bağlantıları vardır. Ancak Devletin işleyişi ve işlevlerini yerine getirme rolü, bir çok ülkede yolsuzluklar üzerinde Devletin söz konusu fonksiyonlarından çok daha fazla etkide bulunmaktadır.

Dünya örneklerini de dikkate alarak, yolsuzluklara etkide bulunan faktörleri “Yolsuzluğa doğrudan etkide bulunan faktörler” ve “Yolsuzluğa dolaylı etkide bulunan faktörler” olarak iki ana başlık altında inceleyebiliriz.

2.1. Yolsuzluğa Doğrudan Etkide Bulunan Faktörler

2.1.1. Yasal Düzenlemeler ve Onay İşlemleri

Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere birçok ülkede, devletin rolü sayısız kural ya da düzenlemeler çerçevesinde yürütülmektedir. Bu ülkelerde, çeşitli usullerle verilen lisanslar, izinler ve onaylar birçok faaliyeti gerçekleştirebilmek için gereklidir. Bir işyerini açmak veya açık tutmak, borçlanmak, yatırım yapmak, araba kullanmak, araba almak, ev yapmak, dışarıyla ticaret yapmak, pasaport çıkartmak, yurtdışına gitmek ve daha birçok şey için özel belgeler ve onaylar gereklidir. Onay almak için çoğunlukla çeşitli kamu görevlileri ile temas kurmak gerekmektedir.

Söz konusu düzenlemelerin ve onay işlemlerinin varlığı, bir faaliyeti onaylayan veya denetleyen kamu görevlisine tekel gücü vermektedir. Bu görevliler, onay vermeyi reddedebilir ya da aylarca hatta yıllarca geciktirebilirler. Kamusal yetkiler bu yolla, onay ya da izin alması gereken şahıslardan rüşvet almak için kullanılabilir. Yasal düzenlemelerin ve onay işlemlerinin çokluğu, gelişmekte olan ülkelerde yolsuzlukların başta gelen nedenlerinden biridir.

2.1.2. Özelleştirme Uygulamaları

Özelleştirme uygulamaları, özellikle doğu blokunun çöküşünden sonra piyasa sistemini uygulayan veya piyasa sistemine geçen ülkelerde büyük önem kazanmış ve kamu teşebbüslerinin özel mülkiyete geçişi sürecinde muhtelif ülkelerde ciddi yolsuzluk olaylarıyla karşı karşıya kalınmıştır.

Özelleştirme uygulamalarının karmaşıklığı, kamu teşebbüslerinin çoğu zaman gerçek değerlerinin altında özelleştirmeye tabi tutulması, özelleştirmede zaman zaman blok satışların tercih edilmesi gerekliliği vb. hususlar bu yolsuzluk çarkının oluşmasında büyük rol oynamıştır.

2.1.3 Vergi Sistemi

Bir ülkenin vergi sistemi de yolsuzlukları doğrudan etkileyen faktörlerden birisidir. Vergi sisteminin karışıklığı ve idareye geniş takdir ve yorum olanaklarını sağlaması, vergi oranlarının yüksekliği, kayıtdışı ekonominin varlığı ve genişliği vb. faktörler yolsuzlukların artmasına neden olurlar.

Yine gümrüklerdeki vergilendirme sistemlerinin karışıklığı ve yolsuzluğa müsait zeminler içermesi de gümrük idarelerinin en yoğun yolsuzlukların yaşandığı birimler olmasına neden olmaktadır.

2.1.4. Harcama Kararları

Devletin harcama kararlarının verilmesiyle ilgili prosedürler de yolsuzlukları önemli ölçülerde etkilerler. Devletin mal ve hizmet alımlarında uygulanan ihale yöntemleri, birçok ülkede yolsuzluğun başlıca kaynaklarından olmaktadır. Bazı ülkeler, bu tür yolsuzlukları önleyebilmek için, alınan mal ve hizmetlerin maliyetlerini önemli ölçüde pahalandırmak pahasına, karmaşık ve masraflı prosedürler geliştirmektedirler.

Yatırım projeleri, genellikle büyük meblağlar içeren harcamalar olduğundan, bir çok az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkede önemli yolsuzluklara neden olmakta, bazen bu projeler şahsi çıkar sağlanmadan politik beklentiler için de kullanılmaktadır. Bu durum, bu tip harcamaların verimliliğini azaltmakta ve yatırım seçiminde kullanılan sosyal fayda, kâr-zarar analizi gibi objektif kriterlere uymayan projeler uygulamaya konularak söz konusu ülkelerin zaten kıt olan kaynakları heba edilmektedir.

Tüm bu alanlarda şeffaflığın ve etkin kurumsal kontrolün bulunmaması, yolsuzluğa yol açan temel faktörlerdir.

2.1.5. Kamu Tarafından Sunulan Bazı Mal ve Hizmetlerin Piyasa Fiyatlarının Altında Sunulması, Arzlarının Yetersiz Olması

Birçok ülkede devlet, çeşitli mal, hizmet ve belirli kaynakları piyasa fiyatlarının altında sunmaktadır. Bu durum da çeşitli yolsuzluklara neden olmaktadır. Örneğin Ülkemizde de çeşitli örnekleri görüldüğü gibi, kamu bankalarının piyasa fiyatlarından düşük faizlerle finansman imkanı sağlamaları, bu tür kredilere yoğun talep yaratmakta ve bu yoğun talep kredilerin kullandırılması sırasında yolsuzluklara neden olmaktadır.

Kamu tarafından sunulan mal ve hizmetlerin arzında yaşanan yetersizlikler de yolsuzlukların nedenlerinden biridir. Bu tür mal ve hizmetlerin arzındaki yetersizlikler, sınırlı arzın paylaşılmasına ilişkin kararların alınmasını gerektirmekte ve bu kararlar da çoğunlukla kamu çalışanları tarafından verilmektedir. Bu mal ve hizmetleri isteyenler (kullanıcılar) devletin sağladıklarına daha çok ulaşabilmek için rüşvet vermek isteyeceklerinden, arzı sınırlı olan söz konusu mal ve hizmetin dağıtımında yolsuzluklar ortaya çıkmaktadır.

Bu konuda söylenebilecek tek husus, Devletin ekonomik alanlardaki faaliyetini minimuma indirmesi, mümkünse tamamen sona erdirmesi gerekliliğidir.

2.1.6. Takdire Bağlı Diğer Kararlar

Birçok ülkede kamu görevlileri, yukarıda belirtilen alanların yanı sıra, diğer bazı önemli kararlar üzerinde de takdir yetkisine sahip bulunmaktadır. Bu tip durumlarda yolsuzluk, alınan kararlarda önemli bir rol oynayabilmektedir. Örneğin, tomruk üretimi için hazine arazilerinin kullanılmasına izin verilmesi veya kamuya ait ormanlardan ağaç kesmek için izin verilmesi gibi.

Bu tür takdire bağlı kararlar, mahalli idarelerde de büyük uygulama olanağı bulunmakta, takdir yetkisi kullanılmadan gerekli hazırlıklar yapılarak yetki kullanımı sonrası büyük vurgunlar gerçekleştirilmektedir. Örneğin bir belediyenin sınırları içinde bulunan, ancak ilgili belediyece yeterli toplu taşıma imkanı sağlanmayan bir yerleşim birimindeki arsalar takdir yetkisine sahip belediye görevlileri tarafından ucuza kapatılmakta ve daha sonra bu yerleşim birimine yeterli toplu taşıma imkanları sağlanarak (örneğin metro götürülerek) anılan yerleşim birimindeki arsa fiyatlarının yükselmesi suretiyle sağlanan ranttan haksız kazanç elde edilebilmektedir.

2.1.7. Siyasi Partilerin Finansmanı

Siyasi partilerin faaliyetleri için gerekli para yoksa, ihtiyaç duyulan fonların bir şekilde yaratılması için büyük bir baskı oluşacaktır. Bu da iktidarı elinde bulunduran siyasi parti veya partilerin, zaman zaman da muhalefette bulunmakla beraber gelecekte iktidar olmaları beklenen partilerin kamu olanaklarını kullanarak veya özel sektörle yakın ilişkiler kurarak partilerine çeşitli yollardan usulsüz kaynaklar sağlamalarına neden olabilecektir.

Siyasi partilerin finansmanına yönelik yolsuzluk örnekleri, gerek gelişmiş ülkelerde gerekse az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sık sık rastlanan bir olgudur.

2.2. Yolsuzluğa Dolaylı Etkide Bulunan Faktörler

Yolsuzlukları doğrudan etkileyen faktörlerin yanı sıra dolaylı olarak etkileyen faktörlerde vardır. Bu faktörleri şu ana başlıklar altında değerlendirebiliriz.

2.2.1. Globalleşme

Son yıllarda Dünyada yaşanan globalleşme süreci, ülkeleri mali ve ekonomik açılarından birbirlerine bağlamakta, sermaye ülkeler arasında eskisine nazaran çok daha fazla hareket etmekte ve uluslararası sermaye ulusal sermayelerin yerini almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan ihaleler, çok uluslu şirketlerin iştahını kabartmakta ve bu süreç, uluslararası sermayenin kendi içinde yaşanan rekabeti arttırarak büyük yolsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Uluslararası ihalelerde büyük rekabetlerin yaşandığı ve ihaleleri kazanmak isteyen firmaların büyük komisyonlar ödemeye hazır oldukları ve zaman zaman da büyük komisyonlar ödedikleri gerçeği yazılı ve görsel medyada sık sık yer almaktadır.

2.2.2. Bürokrasinin Kalitesi

Bürokrasinin kalitesinin yolsuzlukların seviyesi üzerinde olumlu veya olumsuz etki yaptığını söylemek pek yanlış olmayacaktır. İşe alınmada, terfi, tayin gibi kamu görevlilerini doğrudan etkileyen uygulamalarda objektiflikten uzaklaşıldığı ölçüde yolsuzluklar da artacaktır. Yine siyasi mülahazalarla yapılan tayinler, siyasi korumaya tabi tutulan bürokratlardan yolsuzluğa eğilimli olanların kendilerini daha fazla güvende hissetmelerine neden olarak yolsuzluğa yönelik davranışlarda bulunmalarını kolaylaştıracaktır. Siyasetin bürokrasi üzerinde etkili olduğu durumlarda bürokratlar siyasetçilerden gelecek yolsuzluk taleplerine daha az direnebilecekler, bu durum da yolsuzlukların artmasına neden olacaktır. Nitekim son yıllarda önemli karar mekanizmaları için siyasetçilerin etkili olamayacağı bağımsız ve özerk kurullar vb. kurumlar oluşturulması yönündeki çabalar bu düşüncenin uygulamaya yansıyan yönü olmuştur.

2.2.3. Kamu Kesimindeki Ücret Uygulamaları

Kamu kesiminde uygulanan ücret politikaları da yolsuzluklar üzerinde dolaylı etkilerde bulunmaktadır. Kamu kesimindeki ücretlerin düşüklüğü yolsuzlukları teşvik etmektedir. Özellikle karar mekanizmalarının başında bulunan kilit bürokratların ücretlerinin seviyesi, yolsuzluklarla mücadelede büyük önem taşımaktadır. Bu görevlerdeki bürokratlara yüksek ücretlerin ödenmesi, bir yandan daha kaliteli ve bilgili bürokratların istihdamı imkanını verirken diğer yandan da söz konusu bürokratlar açısından yolsuzluklara bulaşmaları halinde ortaya çıkabilecek alternatif maliyeti yükselterek bürokratların yolsuzluklardan uzak durmalarını teşvik etmektedir.

Burada önemli olan husus, kamu kesiminin bir istihdam alanı olarak görülerek gerekli bilgi donanımına ve yeteneğe sahip olmayan çok sayıda personelin düşük ücretlerle istihdam edilmesi yerine daha az sayıda, ancak yeterli bilgi donanımına ve yeteneğe sahip bürokratin yüksek ücretlerle istihdam edilmesinin, bir yandan kamu hizmetlerinin daha iyi verilmesini sağlayacağı gibi diğer yandan da yolsuzlukların azalması üzerinde olumlu etkilerde bulunacağıdır.

2.2.4. Yargı ve Ceza Sisteminin Durumu

Uygulanan ceza sistemlerinin yolsuzluğu caydırıcı unsurlar taşıyıp taşıyamaması da yolsuzlukların meydana gelişinde büyük etkide bulunmaktadır. Ceza sisteminin yeterli caydırıcı unsurlar içermemesi halinde, yolsuzluğu eğilimli kişiler daha cesaretli davranabilmekte, özellikle yargı sürecinden ceza almadan kurtulan kişilerin sayısı arttıkça yolsuzluğu eğilimli kişilerin sayısı da artmaktadır.

Yargıya herhangi bir şekilde müdahalede bulunulabilmesi, yargıçların yolsuzlukları ortaya çıkarabilecek veya yolsuzluklar hakkında karar verebilecek yeterli bilgi birikimine veya donanımına sahip olmamaları, yargı sürecinin çok uzun sürmesi vb. hususlar, dolaylı bir şekilde yolsuzlukları arttırmaktadır.

2.2.5. Denetimlerin Kalitesi ve Yeterliliği

Yolsuzluklarla mücadelede denetimlerin kalitesi ve yeterliliği de büyük önem taşımaktadır. Genel olarak, en etkili denetimler, kurumların kendi içinde gerçekleştirilen denetimlerdir. Bu gerçekten de yolsuzluğa karşı durmanın ilk yoludur. Dürüst ve etkin denetmenler, iyi denetim birimleri ve açık olarak tanımlanmış kurallar yolsuzluğu caydırabilir veya ortaya çıkartabilir. Sağlıklı ve şeffaf usuller, bu birimlerin kontrol ve denetim faaliyetlerini yerine getirmelerini kolaylaştırıcı nitelikte olmalı, bu birimler siyasi baskılardan arındırılacak şekilde yapılandırılmalıdır.

Yöneticiler, astlarının faaliyetlerini izlemeli ve birimlerindeki yolsuzluklardan sorumlu tutulmalıdırlar.

Bu tür denetimler ülkeden ülkeye değişmektedir. Bazılarında, bu tip kontroller olmadığından, yolsuzluklar çoğunlukla şans eseri ortaya çıkarılabilmekte ya da medya gibi kanallar dahil olmak üzere dışarıdan ihbar edilmektedir. Bu bağlamda, yolsuzluğun kontrol edilmesinde bağımsız medyanın rolü bazı ülkelerde önem kazanmaktadır.

Kurumların denetim birimlerinin yanısıra, yeterli kaynak ve donanımı bulunan ve iyi yetişmiş ve gerekli incelemeleri yapabilecek teknik bilgilere sahip denetmenleri olan bağımsız denetim kurulları da yolsuzluklarla mücadelede önemli roller oynayabilirler. Ancak bu tür kuruluşların da her türlü siyasi baskıdan uzak bir şekilde örgütlendirilmeleri büyük önem taşımaktadır.

2.2.6. Mevzuatın ve Uygulamaların Şeffaflığı

Birçok ülkede kural, kanun ve kanuni süreçlerde şeffaflığın olmaması yolsuzluk için uygun bir zemin yaratmaktadır. Kurallar çoğu zaman karmaşıktır. Onları açıklayan belgelere ise halk tarafından rahatça ulaşılamamaktadır. Bazen kurallar, gerektiği şekilde duyurulmadan değiştirilmektedir. Genel olarak bakıldığında, kanunlar ya da düzenlemeler sadece deneyimli hukukçuların anlayabileceği şekilde yazılmakta ve kavramlar bakımından farklı yorumlara yol açabilmektedir. Kamu ihaleleri gibi alanlar için öngörülen süreç ve prosedürlerde de şeffaflık yoktur ve bu nedenle karardan önce izlenen süreç saptanamamaktadır. Bu durum, yolsuzluğun bazı önemli kararlarda önemli bir rol oynayıp oynamadığının saptanmasını zorlaştırmaktadır.

2.2.7. Toplumsal Liderlerin Önderlik Vasıfları

Yolsuzluğa katkıda bulunan son bir faktör de liderlerin davranışlarıdır. En tepe noktadaki liderler, ister yolsuzluk faaliyetlerine bizzat kendileri katılarak isterse de akrabaları, dostları ya da siyasi ortakları için bu faaliyetlere göz yumarak halka doğru örnek olmazlarsa, kamu yönetiminde çalışanlardan da farklı davranmaları beklenemez. Aynı sav, vergi ve gümrük idaresi ile kamu

teşebbüsleri gibi kuruluşlar için geçerlidir. Bu kuruluşların başında bulunan idareciler dürüstlüğün en iyi örneğini sergilemezlerse, bu kurumlarda yolsuzluk yapılmaması beklenemez.

3. Yolsuzlukla Mücadeleyle İlgili Mevzuat

- 765 sayılı Türk Ceza Yasasının çeşitli maddeleri (Görevi kötüye kullanma, Görevi ihmal, Evrakta sahtecilik, Rüşvet, Zimmet, İhtilas vb. suçlar),
- 25.06.1927 tarih ve 1156 sayılı Kanuna Mugayir Tahakkuk ve Tediye Muamelatını İhbar Edenlere İkramiye İtasına Dair Kanun,
- 1615 sayılı Gümrük Kanunu (161. maddesi),
- 02.10.1981 tarih ve 2531 sayılı Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapamayacakları İşler Hakkında Kanun,
- 31.10.1984 tarih ve 3069 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği ile Bağdaşmayan İşler Hakkında Kanun (Anayasanın 82. maddesi),
- 01.11.1984 tarih ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun (Anayasanın 74. maddesi),
- 19.04.1990 tarih ve 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu,
- 13.11.1966 tarih ve 4208 sayılı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun,
- 29.07.1999 tarih ve 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu,
- 02.12.1999 tarih ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun,
- 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun.

Mevcut yasal düzenlemelerin yolsuzlukların ortaya çıkarılması açısından yetersiz olduğu bir gerçektir. Savcıların, yolsuzlukların üzerine yürürken kullandıkları 4422 sayılı "**Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu**" olayları tam olarak kavramaktan uzaktır. Çünkü bu Yasanın birinci maddesinde, yasada öngörülen suçun oluşabilmesi için çıkar sağlamak üzere kurulmuş çetenin bu amaca ulaşmakta, zor ya da tehdit uygulaması, yıldırma, korkutma, ve sindirme eylemlerinde bulunması gerektiği belirtilmiştir. Bunların olmaması durumunda suçun yasal unsurlarının oluşmayacağı ve bu Yasanın uygulama olanağının bulunmayacağı madde metninden anlaşılmaktadır. (Mantar Tabancasıyla Kurt Avlamak - Mete Göktürk - Cumhuriyet Savcısı - 2. Mayıs.2001 Cumhuriyet)

4.Yolsuzlukla Mücadelede Alınması Gereken Tedbirler

Yolsuzlukla mücadelede alınması gereken tedbirlere ilişkin görüşlerimiz şöyledir:

4.1. Yasama Dokunulmazlığı, Yolsuzluk Dokunulmazlığı Olmaktan Çıkartılmalıdır

Anayasanın 83 üncü maddesi, yasama dokunulmazlığını düzenlemektedir. Anılan Madde'de milletvekillerinin, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözleri ile Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerinden ve Meclisçe aksine bir karar alınmadıkça Meclis dışında bu düşüncelerini tekrarlamalarından veya açığa vurmalarından dolayı sorumlu tutulamayacakları hükme bağlanmıştır.

Bu düzenleme, çağdaş demokrasilerdeki düzenlemelere paralel ve yasama dokunulmazlığı açısından zorunlu bir düzenlemedir. Ancak aynı Maddenin ikinci fıkrasında, ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ile Anayasa'nın temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmasını düzenleyen 14 üncü maddesindeki durumlar hariç olmak üzere, seçimlerden önce veya sonra suç işlediği öne sürülen

milletvekillerinin Meclis kararı olmadıkça tutulamayacağı, sorguya çekilemeyeceği, tutuklanamayacağı ve yargılanamayacağı hükme bağlanmış ve böylece milletvekili seçilmeden önce veya milletvekili seçildikten sonra yolsuzluklara karışmış olabilecek olan milletvekillerinin yargılanabilmelerinin önüne siyasi bir set çekilmiştir.

Anayasanın, suç isnadı altında bulunan ve özellikle adı yolsuzluğa karışan milletvekillerinin yargılanmalarını engelleyen 83. maddesi değiştirilerek, **milletvekili dokunulmazlığı bir an önce sınırlandırılmalıdır**. Bu yapılmadığı takdirde yolsuzluğun siyasal ayağı ortaya çıkarılamaz. Bunun sonucu olarak da Parlamento'ya karşı toplumda oluşan kuşku, parlamenter sistemi dolayısıyla demokrasiyi yaralar, güveni sarsar.

4.2. Meclis Soruşturmaları Objektif Bir Şekilde Gerçekleştirilmelidir

Anayasamız, suç işlediği öne sürülen Başbakan ve Bakanlar hakkındaki soruşturmaları, 100. maddesine yer alan "**Meclis soruşturması**" prosedürüne bağlamıştır. Ne var ki geçtiğimiz dönemlerde Meclis soruşturmalarının siyasallaştığı, suçlama ve aklamaların siyasal amaçlar doğrultusunda gündeme gelip, gündemden çıktığı, siyasal pazarlık konusu yapıldığı görülmektedir. Bu durumun, yolsuzlukla mücadelenin önünü tıkayan önemli bir engel olduğu yadsınmaz.

Yolsuzlukla mücadelede samimi ve kararlı bir politika izlenmek isteniyorsa, Anayasanın 100. maddesinde, Meclis soruşturmasının siyasallaşmasını engelleyecek ve bağımsız yargıyı daha fazla yetki ve görevle işe karıştıracak bir değişikliğe gidilmelidir.

4.3. Siyasi Partilerin ve Siyasetçilerin Malvarlıkları ve Harcamaları Belirli Dönemlerde Kamuoyunun Bilgisine Sunulmalıdır

Siyasal sorumluluk yok sayılarak, yolsuzlukla mücadele edilemez. Asıl olan yolsuzluğun siyasal ayağına ulaşmaktır. Bu yapılmadığı takdirde yolsuzluğun beli kırılmaz. Bunu sağlamak için, dokunulmazlık dışında ayrıca, Siyasal Partiler Yasasında değişiklik yapılarak, siyasal partilerin parasal kaynakları kamunun bilgisine sunulmalıdır.

Bu bağlamda, seçime giren politikacıların, seçim öncesi yapacakları harcamaların tutarını ve kaynağını açıklama zorunluluğu getirilmelidir.

Gerek genel seçimlerde, gerekse yerel seçimlerde seçimle göreve gelen her yurttaş mazbatasını almadan önce, mal varlığını kamuoyuna açıklamalı, böylece temiz siyasetin yolu açılmalıdır.

Bir "**Siyasi Ahlak Yasası**" çıkarılmalı, milletvekillerinin ve diğer seçimle göreve gelenlerin kamu kesiminde ve özel sektörde yapamayacakları işler bu yasa ile tanımlanmalıdır.

4.4. Demokratik Kitle Örgütlerini Güçlendirecek Politikalar İzlenmelidir

Yolsuzlukla mücadelede bir toplumsal kültürün oluşması için, **demokratik kitle örgütlerinin** çalışmaları özendirilmeli, önündeki engeller kaldırılmalıdır. Çünkü yolsuzlukla mücadele aynı zamanda bir kültür sorunudur. Toplumun bu konuda duyarlı olmasını sağlayacak önlemler alınmalı, topluma mesaj verecek, eğitecek kurumlar yolsuzluğun yarattığı yozlaşma konusunda halkı aydınlatmalıdır. Yolsuzlukla savaşmada kararlılık ve sürekliliğin sağlanması, büyük ölçüde bu kültürün oluşmasına bağlıdır.

Ancak yürürlükteki yasalar, bu kuruluşlarda "**sendika ya da meslek örgütü ağırlığına**" yol açmış ve bu durum maalesef toplumsal duyarsızlığa ortam hazırlamıştır. Bu tür sağlıklı yapılanmalara ortam hazırlayan yasaların değiştirilerek, sivil toplum örgütlerinin önündeki engeller kaldırılmalıdır.

Bu bağlamda, **Vatandaşın Vergisini Koruma Derneği (VAVEK)** olarak, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da Ülkemizde yolsuzlukların takipçisi olacağımızı ve bu alanda elimizden gelen her türlü çabayı göstereceğimizi belirtmek istiyoruz

4.5. Bürokrasiyi Siyasallaştırmaktan Vazgeçilmeli, Bürokraside Liyakata ve Objektifliğe Önem Verilmelidir

Yolsuzluklarla mücadelede bürokrasinin büyük bir önemi vardır. İyi bir bürokratik yapı ve liyakatlı memurlar, yolsuzlukların önlenmesinde son derecede önemlidir. Ancak üzülecek belirtmek isteriz ki, Türk Bürokrasisi son yıllarda büyük bir erozyon içindedir ve bu erozyon devam etmektedir.

Kamu personelinin göreve atanmalarında, yer değiştirmelerinde objektif davranılmamakta, bu kararların alınmasında siyasi tercihler ön plana çıkmaktadır. "Liyakat", neredeyse esamesi okunmayan bir kavram olarak siyasetçilerimizin belleklerinden silinmiştir. Şurası unutulmamalıdır ki, siyasetçilerin başarılı olabilmesine halkın kamu hizmetlerinden memnun olmasının büyük bir önemi vardır ve iyi kamu hizmeti de yandaş değil, liyakatlı ve bilgili kamu görevlileri tarafından verilebilir.

4.6. Kamu Yönetimi Şeffaştırılmalıdır

Kamunun şeffaflığını sağlayacak yasal düzenlemeler bir an önce yapılmalı ve tüm kamu kurum ve kuruluşlarının şeffaf bir yapıya kavuşturulması bir an önce sağlanmalıdır. Gizliliği kural edinen rejimlerin, yolsuzluğa tümüyle açık rejimler olduğu unutulmamalıdır. Devletin, ulusal güveniğin zorunlu kıldığı sırlar dışında, kendi yurttaşından gizleyeceği bir sırrının olmaması gerekir. Günümüzde yurttaşın bilgilenme hakkı, basın özgürlüğünün bir yönü olarak temel haklardan biri olarak görülmektedir. Kaldı ki, siyasal iktidarların toplumca denetiminin en önemli yollarından birisi kamunun şeffaflığıdır. Bu çerçevede, yolsuzluğa adeta çarşaf örten, "**bankacılık sırrı**", "**meslek sırrı**" ve "**devlet sırrı**" olarak çeşitli yasalarda yer alan tanımlar gözden geçirilmeli ve uluslararası normlara uygun yeni tanımlamalar yapılmalıdır.

4.7. Medyanın Yolsuzluklarla Mücadele Etkin Bir Araç Olabilmesi İçin Medya-Devlet İlişkileri Yeniden Düzenlenmelidir

Yolsuzlukla savaşımın etkinliği açısından medyanın önemi asla yadsınamaz. Çünkü medya halkın gözü, kulağı ve sesi olmak zorundadır. Ancak büyük sermayenin medyaya girmesiyle, medyanın bu işlevi tartışılır hale gelmiştir. Gören ve duyan medya zaman zaman kendisinden beklenen seslendirmeyi yapmamış veya yapamamıştır. Böyle olunca da medyanın saygınlığı günümüzde tartışılır hale gelmiştir. Oysa örnek aldığımız Batıda, medyanın bağımsızlığı yasalarla güvence altına alınmış, medya sahiplerinin kamu ile olan ilişkilerine ciddi sınırlamalar getirilmiştir. Bir başka anlatımla, medya patronunun, sahip olduğu bu gücü kendi çıkarı için değil, halkın çıkarı için kullanması sağlanmış, bunun yasal altyapısı oluşturulmuştur. Medya gücünü kullanarak, kamudan ihale alan bir medya sahibinin, yolsuzlukların önlenmesi konusunda harcayacağı çabanın yetersiz kalabileceği ya da olumsuz etkilenebileceği unutulmamalıdır. O nedenle ki saygın bir medya yaratmak ve ciddi anlamda yolsuzluklarla mücadele etmek istiyorsak, medya ile ilgili yasal düzenlemeleri de ivedilikle gerçekleştirmek durumundayız.

4.8. Mevzuat Sayısal Olarak Azaltılmalı, Sadeleştirilmeli ve Yorum Farklılıklarına Yol Açan Unsurlardan Arındırılmalıdır

Ülkemizde, kanun, tüzük, yönetmelik, tebliğ vb. yürütmeye yönelik düzenlemelerin fazlalığı, karışıklığı, bireylere kamuyla olan ilişkilerine önemli edimler yüklüyor olmaları ve yorum

farlılıklarına açık oluşları, yolsuzlukların meydana gelmesine zemin hazırlayan temel unsurlardan birisidir. Bireylerin kamuyla olan ilişkilerinde kendi hak ve sorumluluklarını belirleyen söz konusu düzenlemelere, bunların çokluğu ve karışıklığı nedeniyle yeterince vakıf olamayışları, bir çok edimleri yerine getirme mecburiyetleri veya yolsuzluğa eğilimli kamu personelinin düzenlemelerin yorum farklılıklarına cevaz vermesinden faydalanarak bireylerin kamuyla olan işlemlerinin çözümünde inisiyatif kullanabilmeleri engellenebildiği ölçüde yolsuzluklar da önlenebilecektir. Bu nedenle, yürütmeye ilişkin kanun, tüzük, yönetmelik, tebliğ vb. her türlü düzenlemenin sayısal olarak azaltılmasının sadeleştirilmesinin, bireylere yüklenen edimlerin azaltılmasının ve yorum farklılıklarına neden olan unsurlardan arındırılmasının yolsuzluklarla mücadelede önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Öte yandan, Devleti bireylere karşı korumak için sıkı ve karışık düzenlemelerle donatılan ve bireylere önemli edimler yükleyen mevzuat, bu görevini hiçbir şekilde layıkıyla yerine getiremediği gibi, dürüst yurttaşlara da büyük eziyetler vermekte ve kamuyla olan ilişkilerin çözümünde önemli zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Mevzuatta yapılacak bu yöndeki düzeltmeler, yolsuzlukların azaltılmasına yönelik olumlu etkilerinin yanı sıra, kamuyla olan ilişkilerinde dürüst yurttaşlara da önemli kolaylıklar sağlayacaktır.

4.9. Merkezi Otoritede Toplanan Yetkiler, Ülke Koşulları da Dikkate Alınarak Çağdaş Demokrasilerde Uygulanan Ölçülerde Mahalli Otoritelere Aktarılmalıdır

Ülkemizde yetkilerin büyük ölçüde merkezi otoritede toplanarak kamu erkinin kullanımında mahalli idarelerin hemen hemen devre dışı bırakılmış olması da yolsuzlukların meydana gelmesinde önemli rol oynamaktadır. Söz konusu yapılanma, kamuyla olan ilişki sürecindeki karar vericilerin sayısını arttırmakta, ilişki sürecinin uzamasına neden olmakta ve bireylerin merkezi otoriteye kadar uzanan bu süreci gözlemlenmeleri ve denetlemelerini olumsuz yönde etkileyerek kamuyla olan işlemlerin sonuçlandırılmasında yolsuzluk ilişkilerine sebebiyet verebilmektedir.

Yetkilerin merkezi otorite ile mahalli otoriteler arasında paylaşılması, bu olumsuzlukları ortadan kaldırarak yolsuzlukların azalmasına katkıda bulunabilecektir. Ancak bu uygulamanın başarılı olabilmesi için, mahalli otoritelerin faaliyetlerinin yerel halk tarafından gözetlenmesi ve denetlenmesine yönelik tedbirlerin de alınması gerekmektedir. Yine böyle bir yetki artırımında Ülke koşullarının dikkate alınması gereği izahtan varestedir.

4.10. Yargı Gerçek Anlamda Bağımsız Kılınmalı ve Yeniden Yapılandırılmalıdır

Yolsuzlukla mücadelede, yargının tarafsızlığını ve güçler ayrılığı ilkesi doğrultusunda bağımsızlığını sağlamak çok önemlidir.

Yargının bağımsızlığını güvence altına almak amacıyla oluşturulan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu için 1982 tarihli Anayasamızın benimsediği model, ne yazık ki yargıyı yürütmenin etkilerine açık bırakmıştır. Yargıyı bağımsız kılmak için:

- Öncelikle Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun yapısı değiştirilerek Adalet Bakanı ile Adalet Bakanlığı Müsteşarının Kurulda görev almalarına Anayasanın 159. maddesi değiştirilerek son verilmelidir.
- Yine Anayasanın 159. maddesinde yapılacak bir değişiklikle, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerinin, doğrudan doğruya yüksek yargı organlarınca seçilmesi modeli getirilmeli, Cumhurbaşkanının Kurul üyelerini seçme yetkisi kaldırılmalıdır.

- Anayasanın 144. maddesinde hakimler ve savcılar hakkındaki araştırma, inceleme ve soruşturmaların Adalet Bakanlığının izni ile Adalet Bakanlığı müfettişlerince veya Adalet Bakanının görevlendireceği kıdemli hakim ve savcı eliyle yapılması yönteminin benimsenmiş olması da, yürütmenin yargıyı etkilemesine yol açabilecek bir başka husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Anayasanın 144. maddesinde yapılacak bir değişiklikle, hakimler ve savcılar hakkındaki araştırma, inceleme ve soruşturmalar, Kurul'a bağlı müfettişlere bırakılmalıdır.
- Diğer yandan, Anayasanın 104, 146, 154, 155, 156 ve 157. maddelerinde Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerinin, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı vekilinin seçiminde Cumhurbaşkanına tanınan yetkiler kaldırılmalı, söz konusu yüksek yargı organı üyelerinin seçimi tamamen yargıya bırakılarak, yargı ve yürütme arasında tam bir ayrılık sağlanmalıdır.

Teknolojik gelişmeler, yolsuzlukların da boyutlarını değiştirmiş ve yargı aşamasında bu olayların kavranması bazı hallerde son derecede güç hale gelmiştir. Bu nedenle, hakim ve savcı adaylarının yetiştirilmelerinde, söz konusu adayların değişik usullerde gerçekleştirilebilecek yolsuzluk olaylarına nüfuz edebilecek bir eğitime tabi tutulmalarında büyük fayda mülhaza edilmektedir. Yolsuzlukların önlenmesi için, gerektiğinde özel uzmanlık mahkemelerinin kurulmasından kaçınılmamalıdır

Ülkemizde yargı alanında yaşanan sorunlardan en önemlilerinden biri de yargılama sürecinin yavaşlığıdır. Yargılama sürecinin hızlandırılması, diğer suçların önlenmesi açısından olduğu gibi, yolsuzlukların önlenmesi açısından da büyük önem arz etmektedir.

Yolsuzlukla mücadelede bir diğer önemli husus, cezaların caydırıcı olması ve yolsuzluğa bulaşanların veya bulaşma eğiliminde olanların af beklentilerinin tamamen ortadan kaldırılmasıdır.

Yolsuzluk olaylarının ortaya çıkarılmasının bir uzmanlık işi olduğunun unutulmaması gerekir. Bu çerçevede olayın sorgulanması ve belgelendirilmesi büyük önem taşımaktadır. "**Adli kolluk**" gücünün oluşturulması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

4.11. Denetim Birimleri Güçlendirilmelidir

Denetim birimleri güçlendirilmeli ve siyasal baskılardan arındırılmalıdır. Denetim elemanlarının özlük hakları, emeklilik vb. bir çok sorunları vardır. Bu sorunlarının çözümü, denetim elemanlarının daha verimli çalışmaları açısından büyük önem arz etmektedir.

Sayıştay Yasası yeniden ele alınarak, Sayıştay'ın "**performans denetimi**" yapmasına olanak sağlanmalıdır. Böylece verimsiz kamu harcamalarının önü alınacaktır. Ayaş tüneli örneğindeki gibi benzeri yatırımlar performans denetimiyle önlenabilir.

4.12. Yolsuzlukla Savaşmada Eşgüdüm Önem Verilmeli, Maliye Bakanlığı Yeniden Yapılandırılmalıdır

Yolsuzlukla savaşmada, Adalet Bakanlığı - İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı arasında mutlaka eşgüdüm sağlanmalı ve sağlıklı bir istihbarat arşivi oluşturulmalıdır.

Maliye Bakanlığı yeniden yapılanmalı, kayıt dışı ekonomiyle mücadelede Bakanlık etkin konuma getirilmelidir. Bürokrasiyi en aza indirecek ve yurttaşa güven verecek bir anlayış egemen kılınmalıdır. (Örneğin bugün bir işveren kendi primini Bağ-Kur'a, yanında çalıştırdığı işçinin primini SSK'ya, vergisini vergi dairesine yatırmaktadır.) Oysa bütün bu ve benzeri ödemeleri tek bir beyanname ile bir merkeze (vergi dairesi) ödemek mümkündür.

4.13. Üst Düzey Kamu Görevlilerinin Malvarlıklarını Kamuoyuna Açıklamaları Mecburiyeti Getirilmelidir

Yolsuzlukla savaşımında, bürokrasi önemli bir işleve sahiptir. Kamu kaynaklarını çıkar sağlayarak kullandıran bürokratların, kamuda görev almamalarını sağlamanın en etkin yollarından biri de, mal varlıklarını kamuoyuna açıklamaları zorunluluğunun getirilmesidir. 3628 sayılı “**Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Yasası**”nda yapılacak bir değişiklikle, belli düzeydeki kamu görevlilerinin, mal varlıklarını düzenli aralıklarla kamuoyuna açıklamaları zorunluluğu getirilmelidir.

4.14. Bireylerin Kamuyla Olan İşlemleri Mümkün Olduğunca Birey-Kamu Personeli İlişkisiyle Sonuçlandırılmaktan Kurtarılmalı; Banka, İnternet vb. Aracı Organların Kullanımı Yaygınlaştırılmalıdır

Yolsuzlukların en büyük nedenlerinden birisi de bireylerin kamuyla olan işlemlerinin büyük bir çoğunlukla kamu dairelerinde ve birey-kamu personeli ilişkisiyle sonuçlandırılıyor olmasıdır. Bu doğrudan ilişki azaltıldığı ölçüde yolsuzluklar da azalacaktır. Örneğin gümrük giriş beyannamelerinin gümrük idarelerine gidilmeden bilgisayar ortamında verilmesi, bu beyannameleri alarak işleme koyan personeli önemli ölçüde devreden çıkartarak bu ilişkide ortaya çıkabilecek yolsuzlukları bertaraf edebilecektir. Yine vergilerin bankalar vasıtasıyla ödenebilmesi, vergi dairelerinde vezneler önünde yoğun kuyruklar oluşmasını önleyerek bu olumsuz koşulların neden olabileceği yolsuzluk ilişkilerini ortadan kaldıracaktır.

4.15. Her Türü Kamusal ve Özel İşlemlerde Kullanılması Mecburi Olacak “Ulusal Kimlik Numarası” Uygulamasına Geçilmelidir

Yolsuzlukların önlenmesinde bireylerin ve servetlerinin izlenebilmesi büyük önem taşımaktadır. Bunun mümkün kılınabilmesi için, bireylere tüm kamusal ve özel işlemlerinde kullanacakları bir “Ulusal Kimlik Numarası”nın verilmeli ve bireylerin tüm işlemlerinin bu numarayla tanımlanması sağlanmalıdır. Ancak bu uygulamanın başarısı için, sosyal güvenlik kurumlarında farklı sicil numarası, vergi dairelerinde farklı vergi numarası uygulamasından vazgeçilmeli ve “MERNİS” Projesi çerçevesinde uygulamaya konulmuş bulunan T.C. Kimlik numarası uygulaması da dikkate alınarak tüm kamusal alanlarda ve bankalar, sigorta şirketleri vb. birçok özel alanda kullanılması zorunlu hale getirilecek tek bir “Ulusal Kimlik Numarası” uygulamasına geçilmelidir. Bilgisayar teknolojisinin yakın bir gelecekte parmak izinden veya göz bebeğinden insan tanımlamasını yapmayı sıradan bir işlem kılacağı dikkate alındığında, söz konusu ulusal kimlik numarasını içeren manyetik kart hamili kişilerin gerek kendilerinin, gerekse malvarlıklarının hiçbir hataya meydan verilmeden takibi mümkün olabilecektir. Bu uygulama ile tüm kamu kurumları arasında bilgi alışverişinin ve özel kesimden kamu kesimine bilgi akışının son derecede sağlıklı ve hızlı bir hale geleceği de aşıkardır. Böylece yolsuzluklara bağlı olarak sağlanan haksız kazançlar tespit edilerek yolsuzluklara bulaşanların cezalandırılmaları mümkün olabilecektir.

4.16. Eğitim Sistemimiz Yeniden Yapılandırılarak Çocuklarımız ve Gençlerimiz Yolsuzluklara Karşı Daha Hassas Değerlere Sahip Olarak Yetiştirilmelidir

Eğitim sisteminin bireylerin yaşantısında büyük önemi vardır. “Ağaç yaşken eğilir.” özdeyişinde olduğu gibi çocukların ve gençlerin eğitim ve öğrenim hayatları sırasında alacakları bilgiler ve edinecekleri deneyimler, onları erişkin yaşlardaki yaşamlarında önemli ölçüde etkileyecektir. Bu nedenle, çocuklarımıza ve gençlerimize, eğitim ve öğrenim hayatları boyunca bir birey olarak yaşamları boyunca yolsuz davranışlara etken veya edilgen olarak katılmamalarının bireysel ve toplumsal önemi etkin bir şekilde anlatılmalı ve buna yönelik bilgiler müfredata dahil dersler

arasına serpiştirilmelidir. Mevcut eğitim sistemimizde bu olgu klasik Din ve Ahlak Bilgisi dersleriyle sağlanmaya çalışılmakta, genel bir eğitim metodu olarak kullanılmamaktadır.

4.17. Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin Giderilmesine Yönelik Olarak Alınacak Tedbirler, Yolsuzlukların Azalmasını da Sağlayacaktır

Ülkemizde gelir dağılımında yaşanan adaletsizliğin yolsuzlukların başlıca nedenlerinden biri olduğu izahtan varestedir. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesine yönelik olarak alınacak hukuki ve idari tedbirler, bir yandan bu önemli toplumsal sorunu hafifletebileceği gibi diğer yandan da yolsuzlukların azalması yönünde olumlu katkıları olacaktır.

4.18. Yolsuzlukla Mücadelede Halkın Desteği Sağlanmalıdır

Yolsuzluk sorunu salt polisiye önlemlerle çözülemez. Yolsuzlukla mücadele yalnız devletin caydırıcı gücüyle değil; halkının yanında, işçisinin, dürüst işverenin yanında, sevecen bir devlet mantığıyla daha da etkin yapılır. Halkın çıkarlarını koruyan, haksız rekabeti engelleyen bir dürüst iktidar mantığıyla da başarılı sonuçlara doğru yürünür.

Son olarak belirtmek istediğimiz husus, halkın desteği olmadan hiçbir mücadele başarılı olamayacağı gibi yolsuzlukla mücadele de halkın desteği olmadan başarılı olamaz. Halkın bu tür bir mücadeleye destek vermesi için ise, öncelikle siyasetçiler ve bürokratlar olmak üzere yolsuzluğa bulaşan herkesin en ağır şekilde cezalandırılacağına inanmalarına yönelik tedbirlerin alınması ve uygulanması gerekir.